

yakını da şair ve hattat Cevrî İbrâhîm Çelebi'dir. Sarı Abdullah'ın birçok eserinin Cevrî tarafından istinsah edildiği görülmektedir. Bayramî Melâmîliği'ne dair *Sergüzeşt* adlı eserin müellifi La'îzâde Abdülbâki Efendi, Sarı Abdullah Efendi'nin kız kardeşinin torunudur. Müstakimzâde, Sarı Abdullah'ın cebeciler kâtibi iken 1066'da (1655-56) vefat eden Mustafa Resmî adlı divan sahibi şair oğluyla La'îzâde Abdülbâki Efendi ve babası La'î Mehmed Efendi'yi ondan feyiz alanlar arasında zikreder.

Sarı Abdullah Efendi, "Abdî" mahlasıyla tasavvufî manzumeler kaleme almıştır. Çoğu didaktik olan bu manzumelerin fazla edebî değeri bulunmamaktadır. Bunların en tanınmış seyrü sülûke dair 105 beyitlik "Meslekü'l-uşşâk" adlı kasidedir. La'îzâde Abdülbâki Efendi buna kırk yedi beyitlik bir zeyil yazmıştır (metinleri için bk. *Tomar-Melâmîlik*, s. 72-82). Sarı Abdullah Efendi tasavvufî kişiliğinin yanı sıra hattatlığı, özellikle ağaç, çiçek yetiştiriciliği ve bahçe düzenlemesiyle tanınmıştır. Yedi yeri zerrin lâle çeşidi yetiştirdiği, bunların üçünün kendi ismiyle tanındığı, en meşhurunun "yamalı kabak" adlı zerrin çeşidi olduğu kaydedilir. Kendisine "Sarı" lakabının yetiştirdiği zerrinlerin renginden dolayı verildiği rivayet edilmektedir. Sarı Abdullah Efendi'ye bu konudaki ustalığı sebebiyle Sultan İbrâhîm tarafından "şükûfe-perverân" üzerine reis ve mümeyyiz tayin edilmiş ve kendisine bir berat verilmiştir (beratın metni için bk. Müstakimzâde, *Risâle*, vr. 57^a-58^b).

Eserleri. 1. *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî*. Sarı Abdullah Efendi'nin "şârih-i Mesnevî" unvanıyla anılmasını sağlayan eser *Mesnevî*'nin I. cildinin şerhidir. Müellifin IV. Murad'a takdim ettiği eserin adı telifle başlama, "hitam" ise bitirme tarihini vermektedir. Kitabın Cevrî tarafından istinsah edilmiş tezhipli bir nüshası Köprülü Kütüphanesi'ndedir. Yirmiye aşkın yazma nüshası bulunan eser beş cilt (2600 sayfa) halinde basılmıştır (İstanbul 1287-1288). I. cildin başında Sarı Abdullah'ın Ahmed Resmî'nin *Halikatü'r-rüesâ*'sındaki biyografisi yer almaktadır. *Mesnevî*'nin bir cildi üzerine yazılmış en geniş şerh olma özelliğini taşıyan eserde tasavvufun hemen bütün konuları derinlemesine ele alınmıştır. *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî* ile ilgili henüz yeterli bir çalışma yapılmamıştır. 2. *Semerâtü'l-fuâd fi'l-mebde' ve'l-meâd*. Müellifin İsmâil Ankarâvî ile yaptığı bir sohbetin ardından kaleme almaya karar verdiği eser onun en tanınmış kitabıdır. Sarı Abdullah Efendi, Mevlânâ Celâled-

dîn-i Rûmî ve Hacı Bayrâm-ı Velî'den istimdad ederek yazmaya başladığını söylediği eseri 1033 (1624) yılında kısa sürede tamamlamıştır. Beş bölümden meydana gelen eserde Hz. Âdem'in hilâfeti, insan, kutub, cezbe, aşk, seyrü sülûk, tarikat, hakka yönelme gibi konular işlendikten sonra tarikat silsilelerine ve meşhur sûflerin biyografilerine yer verilmiştir. Birçok yazma nüshası bulunan *Semerâtü'l-fuâd* İstanbul'da basılmıştır (1288). Eserin özensizce yapılan sadeleştirilmiş bir yayımı bulunmaktadır (*Gönül Meyveleri*, haz. Kenan Necefzâde, İstanbul 1967). 3. *Cevhere-tü'l-bidâye ve durretü'n-nihâye*. Bağdat'ın fethini tebrik için 1049 (1639) yılında IV. Murad adına kaleme alınan eser padişahı metheden ve fethi anlatan bir bölümle başlamaktadır. Zât-ı ilâhî, ruh, insanın hakikati, kader gibi konular üzerinde durulduktan sonra dört halife ile on iki imamın biyografileri verilmiş; Nakşibendiyye, Halvetiyye ve Celvetiyye silsilelerinin ardından Bayramî-Melâmî kutublarından bahsedilmiştir. 304 varaklık bu hacimli eserin müellif nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (TY, nr. 3792). 4. *Düstûrü'l-inşâ*. II. Bayezid devrinden kendi dönemine kadar 170 civarında siyasi belgeyi ihtiva eden eser 1053 (1643) yılında tertip edilmiştir. Sarı Abdullah Efendi belgelerin bir kısmını reîsül-küttâblığı sırasında bizzat kendisi kaleme almış, bir kısmını Cevrî'ye yazdırmıştır. Feridun Bey'in *Münşeatü's-selâtin*'inin zeyli kabul edilen eserin muhtevasını Adnan Erzi kendi kütüphanesindeki nüshaya dayanarak tanıtmıştır (bk. bibl.). Eserin nüshalarında belge sayısı farklılıklar göstermektedir. 5. *Nasîhatü'l-mülûk terğiben li-hüsni's-sülûk*. IV. Mehmed'e ithaf edilen eser iki bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm tam bir siyaset-nâmedir, ikinci bölümde dinî-tasavvufî meselelere temas edilmiştir. Sarı Abdullah Efendi, devlet adamlarının zulüm ve hatalardan korumak amacıyla kaleme aldığını söylediği eseri *Mesnevî* beyitleriyle süslemiştir. Müellif nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 679). Eseri Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi *Te'l-hisû'n-Nesâyih* adıyla özetleyip III. Ahmed'e takdim etmiştir (İstanbul 1283). 6. *Mir'âtü'l-aşfiyâ' fi şifâtü'l-Melâmetiyyeti'l-aşfiyâ'*. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'sindeki melâmet, Melâmetîlik, kutub ve Mehdî ile ilgili metinlerin derlenmesiyle meydana gelen Arapça eserin sonunda İbnü'l-Arabî'nin faziletleri ve menkıbelerine yer verilmiştir. Sarı

Abdullah Efendi'nin vefatından kısa bir süre önce tamamladığı eserin müellif nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Şehid Ali Paşa, nr. 461). Çeşitli kaynaklarda Sarı Abdullah Efendi'ye nisbet edilen *Risâletü ricâli'l-gayb*, *Tedbirü'n-neş'eteyn*, *Gülşen-i Râz*, *Metâliu'l-envâr*, *Tercüme-i Makâsidü'l-ayniyye*, *Risâle fi merâtibi'l-vücûd* gibi eserler ona ait değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Nazmi Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat-Halvetîlik Örneği-Hediyetü'l-lhvân* (haz. Osman Türer), İstanbul 2005, s. 455; Mustafa Safâî Efendi, *Tezkire* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005, s. 204, 374, 376; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, s. 280-281; La'îzâde Abdülbâki, *Sergüzeşt*, İstanbul, ts., s. 43-49; Ahmed Resmî, *Halife-tü'r-rüesâ*, İstanbul 1269, s. 31-33; Mehmed Tevfik, *Mecmûatü't-terâcim*, İÜ Ktp., TY, nr. 192, vr. 47^{a-b}; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, II, 202-203; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 280, 281; a.mlf., *Risâle-i Melâmiyye-i Şüttâriyye*, İÜ Ktp., İbnü-lemin, nr. 3357, vr. 51^a-72^b; Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye* (haz. İlhan Genç), Ankara 2000, s. 212; Sahih Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi* (haz. Cem Zorlu), İstanbul 2003, s. 275, 312; *Tomar-Melâmîlik*, s. 71-83; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz), İstanbul 2006, II, 521-527; *Osmanlı Müellifleri*, I, 100-102; Abdülbâki [Gölpınarlı], *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1931, s. 137-142; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 545-546; Ülker Aytekin, *Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi* (doktora tezi, 2002), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Adnan Erzi, "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar II", *TTK Belleten*, XIV/56 (1950), s. 631-647; Ömer Faruk Akün, "Sarı Abdullah", *İA*, X, 216-218; Cl. Huart - [Kathleen Burri], "Sarı 'Abd Allâh Efendi", *E²* (İng.), IX, 59; A. H. de Groot, "Halil Paşa, Kayserili", *DiA*, XV, 324-326.

NİHAT AZAMAT

SARI SALTUK

(ö. 697/1297-98)

Anadolu ve Balkanlar'ın
Türkleşip müslümanlaşmasındaki
etkisiyle adı etrafında
menkıbeler oluşmuş bir alperen.

Kaynaklarda "mücahid-gazi, gazi-derviş, alp-eren, mübarek zat, ermiş" gibi sıfatlarla anılan Sarı Saltuk Sünnî, Alevî ve Bektaşî çevrelerince farklı yönleriyle benimsenmiş önemli bir isimdir. Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşip İslamlaşmasında etkin rol oynamasına rağmen bu yönü mitolojik kimliğinin gölgesinde kalmıştır. Hayatından daha çok menâkıbnâme türündeki eserlerde bahsedildiğinden tarihi kimliğini tesbit etmek güçtür. Hakkında kaleme alınmış müstakil eserlerin en önemlisi Cem Sultan'ın, onun türbesini ziyaret edip me-

nâkıbını dinledikten sonra Ebûlhayr Rûmî'ye yazdırdığı *Saltuknâme*'dir. Hayatının 697'ye (1297-98) kadar olan dönemi tarihî bilgilerle kısmen irtibatlandırılabilir; 661'den (1263) öncesine ait bilgiler muğlaktır.

Yakın zamana kadar Sarı Saltuk'tan bahseden en eski kaynak İbn Battûta'nın *Seyahatnâme*'si olarak bilinmekteydi. İbn Battûta, 732 (1331-32) yılında Bizans'a gidiş ve gelişinde uğradığı Baba Saltuk kasabasında -bugünkü Romanya'da Babadağı olmalıdır- Sarı Saltuk hakkında dinlediği menkıbevi hikâyelerden bahseder. Bazı araştırmacılar, Baba Saltuk kasabasının Güney Rusya stepleri taraflarında bulunduğunu söylerse de onların bu görüşünü destekleyen fazlaca delil yoktur. Diğer taraftan Kuzey Dobruca'daki Babadağı kasabasının en azından XV. yüzyılın ikinci yarısından beri Sarı Saltuk kültürünün merkezi olduğu bilinmektedir. 1913'te Jean Deny, Babadağı'nın Sarı Saltuk ile özdeşleştiğini ve buranın onun kasabası olduğunu söylemiştir. Arap coğrafyacısı Ebû'l-Fidâ'nın 721'de (1321) tamamladığı *Takvîmü'l-büldân*'a göre Kuzey Dobruca'da Babadağı'nın kuzeybatısındaki İsakça'da halkın çoğu müslümandı. İsakça o sırada bağımsız müslüman bir yönetici olarak kendi adına para bastıran Nogay Han'ın başşehriydi. Bu bilgiler, Sarı Saltuk'un Türk-müslüman kültürünün hâkim olduğu bir çevrede yetiştiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Yazıcıoğlu Ali'nin *Oğuznâme*'sine göre 660'ta (1261-62) Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus, Moğollar'ca desteklenen kardeşi Rükneddin Kılıcarıslan'a yenilip beraberindeki Türkmenler'le birlikte İstanbul'a İmparator VIII. Mikhail Palaiologos'a sığınmış, imparator kendisine Dobruca'da yer gösterince beraberindeki Türkmenler'le Rumeli'ye geçerek buraya yerleşmiştir. Yazıcıoğlu, hristiyan-Türk hükümdarı Dobrotiç'ten sonra (1354-1386) bu yeri Dobruca olarak anan ilk tarihçidir. Dobruca'da iki kasabada otuz kırk obalık bir nüfus oluşturan bu Türk gruplarına Sarı Saltuk liderlik yapmış, ancak Bulgar beylerinin bölgede güç kazanmasıyla birlikte (1304) bunlar Batı Anadolu'ya geçerek Karesi'ye yerleşmiştir. Bir diğer rivayete göre İzzeddin Keykâvus bir ara Enez'de hapse düşmüş, Kırım Hanı Berke tarafından kurtararak beraberindeki Türkmenler'le Kırım'a götürülmüş ve bir müddet Kefe'de yaşamıştır. Sarı Saltuk'un da içinde bulunduğu bu Türkmen topluluğu İzzeddin Keykâvus'un 677'de (1278-79) vefatı ve hâmleri Berke Han'ın ölümünden sonra tekrar Dobruca'ya dönmüştür. Sarı Saltuk burada 1293 yılına kadar yaşamış ve ölümünün ardından Babadağı'ndaki zâviyeye gömülmüştür. Yazıcıoğlu'na göre Dobruca halkı Sarı Saltuk'un vefatından sonra dinleri dahil bütün kimliklerini kaybetmiştir. Bunlar kendilerini Dobruca'ya yollayan İzzeddin Keykâvus'un isminden dolayı Gagavuz adını alan topluluk olup halen bir kısmı Dob-

Niğde Bor'daki Sarı Saltuk Türbesi

ruca'da, Varna'nın kuzeyindeki bazı köylerde ve daha çok Moldova Cumhuriyeti'nde yaşamaktadır.

Sarı Saltuk hakkında bilgi veren bir diğer kaynak yakın zamanlara kadar ihmal edilmiş olan Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî'nin (ö. 1932) *Câmi'u kerâmâtî'l-evliyâ*' adlı eseridir. Nebhânî kitabında Sarı Saltuk (Saltuk et-Türkî) hakkında bilgi verirken buna Kemâleddin Muhammad Serrâc er-Rifâî'nin 715'te (1315) yazılmış olan *Tüffâhu'l-ervâh* adlı eserini kaynak olarak gösterir. Serrâc'ın verdiği bilgilere göre (Berlin Staatsbibliothek, nr. 8734, vr. 110^b) Sarı Saltuk eski adı İsakça olan Dobruca'da yaşamış ve 697'de (1297-98) vefat ettiğinde zaman zaman inzivaya çekildiği dağın yakınlarına gömülmüştür. Mensuplarının onun adına yaptırdığı zâviye sebebiyle burası Babadağı olarak adlandırılmıştır. Serrâc eserinde sonraları popüler bir hikâye haline gelecek olan yedi lahit hikâyesine abartılardan arındırılmış basit bir kurguya sahip olarak yer vermiştir. Buna göre Sarı Saltuk'un cesedi mezarından alınıp bilinmeyen farklı mezarlara konulmuştur. Bunun sebebi, o dönemde hüküm süren bir hristiyan kralın cesedi alıp kendi siyasî emelleri doğrultusunda kullanmasına engel olmaktır. Nebhânî ve Serrâc'ın eserleri karşılaştırıldığında Nebhânî'nin kaynakındaki bilgileri olduğu gibi aktardığı görülür. Nebhânî, Serrâc'ın Sarı Saltuk hakkındaki bilgileri, o zamanlar İslâm dünyasında çok yaygın olan Haydariyye tarikatının mensubu olması ihtimali yüksek bulunan Seyyid Behram Şah el-Haydarî'den aldığını kaydetmiştir. Serrâc, Sarı Saltuk'un Dobruca'da yaşadığını ve yetmiş yaşlarında iken 700 (1300-1301) yılından üç yıl kadar önce öldüğünü söyler. Sarı Saltuk'un vefat ettiği 697 ile Serrâc'ın eserini yazdığı 715 (1315) arasında on sekiz yıl vardır. Bu

Sarı Saltuk'un yaşadığı kabul edilen Stolac'ta Bregava çayı kaynağındaki evi ve dergâhı

durumda *Tüffâhu'l-ervâh* 715 (1315) yılında yazılmış oluyor ki bu da onun şimdilik İbn Battûta'nın *Seyahatnâme*'sinden önce Babadağı hakkında bilgi veren tek kaynak olduğunu göstermektedir. Sarı Saltuk'un tasavvufî kimliğine ait bilgiler de içeren bu kaynağa göre müridi Şeyh Mahmud adında bir zat olup Şeyh Ahmed er-Rifâî'nin Irak Ümmüubeyde'deki tekkesinden feyiz almıştır. Şeyh Mahmud'un himmetiyle Sarı Saltuk kâfir topraklarını dolaşarak oradakileri müslüman yapmıştır.

Sonraki yüzyıllara ait kaynaklarda Sarı Saltuk tamamen menkıbevi yönüyle anılır. 1480'de tamamlanan Ebülhayr Rûmî'nin *Saltuknâme*'si diğer kaynaklara nisbetle gerçek tarihî hikâyelerle dolu olduğundan akademik çevrelerde kabul görmektedir. 1481-1500'lü yıllarda kaleme alınan *Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetnâmesi*'ne ve aynı yıllarda yazılmış olan *Vilâyetnâme-i Kutbü'l-aktâb Sultan Otman Baba* adlı esere göre Sarı Saltuk, Hızır'ın himmetiyle Karadeniz'i seccadesiyle geçip Rumeli'ye gelmiştir. Ayrıca Battal Gazi'nin torunu olarak ortaya çıkan Sarı Saltuk zaman zaman bir şahin şekline girerek kerametler göstermiş, insan yiyecek yedi başlı devî tahta kılıcıyla öldürmüştür. Kâfirlerin konuştuğu dilleri ve dinlerini iyi bildiğinden kendini gizleyen bir keşiş ve rahip olarak onların kilise ve saraylarını gezmiş, bazı yöneticilerini öldürmüş, bazılarını İslâm'a döndürmüştür. Hacı Bektaş, müridi olduğu zaman Sarı Saltuk'a bir kılıç, bir seccade ile yanına Ulu Abdal ve Kîçî Abdal adında iki arkadaş vermiştir. Üçü birlikte seccadeyle Sinop'tan Ermenistan'a kadar giderek kralını müslüman yaptıktan sonra Varna'nın kuzeyindeki Kalliakra Kalesi'ne ulaşmış, orada bulunan yedi başlı bir ejderi öldürüp kale kumandanının müslüman olmasını sağlamıştır. Ardından Sarı Saltuk arkadaşlarıyla beraber bir süre önce vefat etmiş olan Hacı Bektaş'ın kabrini ziyaret için Anadolu'ya dönmüştür.

Tarihî kaynaklara göre Sarı Saltuk, Dobruca'ya yerleşmesinden vefatına kadar irşad faaliyetlerini sürdürmek amacıyla çeşitli tekke ve zâviyeler açmıştır. Dobruca'daki Sarı Saltuk, Kaligra'daki Sultan (Yılan) Tekkesi, kendisinin bizzat açtığı ve faaliyetinde bulunduğu tekkeler olarak bilinmektedir. Sarı Saltuk'un adına ölümünden sonra açılan tekkeler Babaeski'deki Eski Baba Tekkesi ile Kütahya Şeyhlü'deki Sarı Selcük Tekkesi'dir. Sarı Saltuk uğradığı yerlerde önemli hizmetlerde bulunduğu için adına makam-türbeler oluşturulmuştur.

Saltuknâme'ye göre başlıcaları Kalliakra (Bulgaristan), Babadağı (Romanya), Blagay (Hersek), Ohri (Makedonya), Kruya (Akçahisar / Arnavutluk), Rumelifeneri (İstanbul), Babaeski (Edirne), Bor (Niğde), Diyarbakır, Tunceli ve İznik gibi merkezlerde olmak üzere Sarı Saltuk'un pek çok türbesi bulunmaktadır.

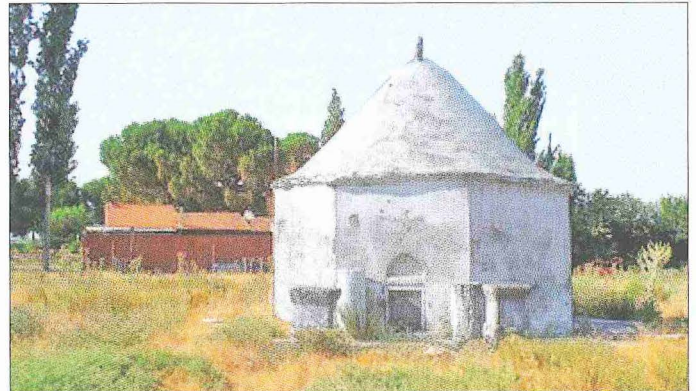
Babadağı'ndaki zâviye 1484'te II. Bayezid'in emriyle külliye dönüştürülmüş ve etrafında yeni bir şehir olarak Babadağı kurulmuştur. Buradaki zâviye XVIII ve XIX. yüzyıllardaki Rus istilâlarında yok olmuş, 1828'den sonra yaptırılan tek kubbeli basit türbe binası zaman zaman onarılarak korunmuş, son olarak Türk iş adamları tarafından restore ettirilip 26 Ekim 2007'de ziyarete açılmıştır. Önceleri hristiyanların da ziyaret ettiği türbe halen hem ziyaretgâh hem önemli tarihî bir mekân olarak korunmaktadır. Kalliakra'da Sarı Saltuk'a ait bir zâviyenin varlığı, XVI ve XVII. yüzyıl kaynaklarında temellükâtı ve derişlerinin isimleri zikredilmek suretiyle belirtilmektedir. Kaynaklar o dönemde Sarı Saltuk'un hâtrâsının yaşadığını gösterse de zâviye bugün mevcut değildir. Kruya, Ohri ve Blagay'da bulunan türbeleri yanı başlarındaki yapılarla hâlâ birer ziyaretgâhtır. Arnavutluk'un Kruya kasabasında ki (Akçahisar) Sarısaltuk tepesinde bir mağaranın içinde basamaklarla inilen tekke-deki türbe 975'te (1567-68) veya daha geç yapılmış olmalıdır. Ohri'de Sveti (Aziz) Namun Manastırı'ndaki şapelde yer alan türbe hristiyanların Slav asıllı hristiyan bir azize, müslümanların ise Sarı Saltuk'a ait kabul ettikleri bir yerdir. Kosova'da Dragaş'a yakın Plava köyünde, Jur köyünde, Virmica-Dragaş kavşağının sağında, Paştrik dağının tepesinde, Yakova - İpek arasındaki Pirlape köyünde Sarı Saltuk makamları vardır. Bunlardan İpek'te bulunan ve her yıl 2 Ağustos'ta büyük kutlamalar yapılan türbe sarılık hastalığına yakalananların ziyaret ettiği bir mekândır.

Türkiye sınırları içinde de birçok yerde Sarı Saltuk türbeleri vardır. Bunlardan Tunceli Hozat'ta aynı adla anılan tepedeki türbe Aleviler için önemli bir ziyaretgâhtır. Diyarbakır'da şehrin merkezinde Gülşeniler Tekkesi diye bilinen tarihî yapılar arasında ona ait bir türbe mevcuttur. Niğde Bor'daki türbe edebî kaynaklarda adından bahsedilen bir ziyaretgâhtır (*Kuddûsi Divânı*, s. 660). Bektaşî kaynaklarına göre bu türbe Sarı Saltuk'un Anadolu'yu dolaşmaya gönderdiği oğlu İbrâhim Saltuk'a aittir (Saltık, sy. 34 [2005], s. 16). Babaeski'deki Sarı Saltuk Tekkesi, Bulgar savaşında veya Cumhuriyet'ten sonra yok olmuştur. İznik'te şehir dışındaki özel bir arazide dört sütun üzerine kurulu etrafı açık bir başka türbe daha bulunmaktadır ki hacca gidenler tarafından yolculuk öncesi ziyaret edilmektedir. Manisa Alaşehir'de Şeyh Sinan Camii yakınında da Sarı Saltuk adına bir türbe vardır. İstanbul'da Rumelifeneri binası içindeki sanduka ve kitâbeli kabrin de Sarı Saltuk'a ait olduğuna inanılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Géographie d'Aboulfêdâ, II/2, s. 316, 318; Kemaleddin Muhammed es-Serrâc er-Rifâî, *Tüffâhu'l-ervâh*, Berlin Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz (Kat. W. Ahlwardt nr. 8734, vr. 109^a-110^b); Ebülhayr Rûmî, *Saltuk-nâme* (nşr. Şükrü Halûk Akalın), Ankara 1987-90, I-III; *Kuddûsi Divânı* (haz. Fehmi Kuyumcu), Ankara 1982, s. 660; I. Bogdan, *Vlad Țepeș și naratiunile Germane și Rusești*, București 1896, s. 81; J. Deny, "San Saltuk et le nom de la ville de Babadaghi", *Mélanges Emile Picot*, Paris 1913, s. 1-15; Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1946, s. 256-325; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ*, II, 100-102; Hasan Kaleshi, "Albanische Legenden um San Saltuk", *Actes du premier congrès international des études balkaniques et sud-est européennes*, Sofia 1971, s. 815-828; A. Kuzev - V. Gjuzelev, *Bulgarski Srednovekovni Gradovi i Kreposti*, Varna 1971, I, 211-216; R. Florescu - R. McNally, *Dracula: A Biography of Vlad the Impaler, 1431-1476*, London 1974, s. 92-94; E. Oberländer-Târnoveanu, "Un atelier monétaire inconnue de la horde d'or sur le Da-

Manisa
Yeşilyurt'taki
Sarı Saltuk'un
makam-türbesi

nube: Sakğy-Isaccea (XIIIe-XIVe siècles)", *Actes du XIe congrès international du numismatique*, Louvain-la-Neuve 1993, s. 291-304; a.m.f., "Numismatical contributions to the History of Eastern Europe at the end of the 13th Century", *Revue roumaine d'histoire*, XXVI, Bucarest 1987, s. 245-258; I. Mélikoff, "Qui était Sari Saltuk? Quelques remarques sur les manuscrits du Saltukname", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage* (ed. C. Heywood – C. Imber), Istanbul 1994, s. 231-238; Ahmet T. Karamustafa, *God's Unruly Friends: Dervish Groups in the Islamic Later Middle Period, 1200-1500*, Salt Lake City 1994, s. 44-46, 67-70; Maria Batca, "Romanya-Dobruđa Türk Topluluğunun Toplumsal Hafızasında Sari Saltuk Baba, Babadağ Şehrinin Kuruluş Efsanesi", *I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliaları Kongresi Bildirileri*, Ankara 1998, s. 75-84; Şükrü Halûk Akalın, "Sarı Saltuk'un Türbe ve Makamları Üzerine", a.e., s. 10-24; a.m.f., "Sledite na Sari Saltuk b Rumelija i Svetata obitel na Sveti Naum / Sari Saltuk v Ohrid", *Islam i Kultura: Izsledvanija* (ed. G. Lozanova – L. Mikov), Sofia 1999, s. 26-51 (English summary: "The Thraces of Sari Saltuk in Roumelia and the Holy Cloister of Saint Naum/Sari Saltuk in Ohrid"); M. Kiel, "Sarı Saltuk: Pionier des Islams auf dem Balkan, im 13. Jahrhundert, mit Materialien von Berndt Radtke", *Aleviler: Alewiten* (haz. Erhard Franz – İsmail Engin), Hamburg 2000, s. 253-286; a.m.f., "Ottoman Urban Development and the Cult of a Heterodox Sufi Saint: Sari Saltuk Dede and Towns of Isakçe and Babadağ in the Northern Dobruđa", *Syncretismes et hérésies dans l'orient seldjokide et ottoman (XIVe-XVIIIe siècle)* (ed. Gilles Veinstein), Paris 2005, s. 283-298; a.m.f., "Sarı Saltuk ve Erken Bektaşilik Üzerine Notlar" (trc. Fikret Elpe), *TDA*, II (1980), s. 25-36; Mehmet Z. İbrahimgil, "Balkanlar'da Sari Saltuk Türbeleri", *Balkanlar'da Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 2001, s. 375-390; a.m.f., "Amavutluk Krıya'daki Sari Saltuk Külliyesi", *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2002, s. 87-96; Theodor Seif, "Der Abschnitt über die Osman in Şükrüllah's persische Universal-Geschichte", *MOG*, II (1926), s. 111; P. Mutaftçev, "Dobrotič-Dobrotica, et la Dobruđa", *Revue des études slaves*, VII, Paris 1927, s. 27-41; a.m.f., "Izvestieto na Abulfed za grad Isakča", *Izbrani Proizvedenija*, II, Sofia 1973, s. 683-684; Fuad Köprülü, "Anadolu Selçuklular Tarihinin Yerli Kaynakları", *TTK Belleten*, VII/27 (1943), s. 379-458; C. Brockelmann, "Das Altosmanische Volksbuch Menâqib-i Gazavat-i Sultan Sari Saltıq Gazi", *Miscellanea Academica Berolinensia*, II/2, Berlin 1950, s. 168-193; M. Tayyib Okîç, "San Saltuk'a Ait Bir Fetva", *AÜİFD*, I (1952), s. 48-58; a.m.f., "Bir Tenkidin Tenkidi", a.e., II (1953), s. 219-290; N. Beldiceanu, "La conquête des cités marchandes de Kilia et Cetatea Alba (Akkirman) par Bayezid II", *Südst-Forschungen*, XXIII, München 1964, s. 36-90; Ahmet Yaşar Ocak, "San Saltuk ve Saltuknâme", *TK*, XVII/197 (1979), s. 10-19; Veli Saltık, "Sarı Saltuk ve Saltuklular", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 34, Ankara 2005, s. 11-31; G. Leiser, "Sarı Şaltuk Dede", *El²* (Ing.), IX, 61-62.

MACHIEL KIEL

SARICA KEMAL

(ö. 894/1489'dan sonra)

Divan şairi.

Kemâl-i Zerd ve Mevlânâ Kemal olarak anılır. Hayatına dair çok az bilgi mevcut olup Saruhan vilâyetine bağlı Bergama'dandır. Latîfî, Edirneli olduğunu söyleyenlerin bulunduğunu, ancak, "Her diyârın bir metâ-i hâssı var lâbûd Kemâl / Hâk ü âb-ı Bergama mahbûb ile şâir kopar" beytinin de gösterdiği gibi Bergamalı olduğunu söyler (Tezkire, s. 466). Sehi Bey'e göre Fâtih Sultan Mehmed'in sadrazamı Mahmud Paşa'nın musâhibi ve gılman sarayının hocası idi. Paşanın ölümünden (878/1474) sonra onun çiftliği ve bağlı köylerinin bulunduğu Hasköy (Bulgaristan) kasabasına yerleşmiş ve burada ziraatla uğraşmıştır. Latîfî ve Kınalızâde Hasan Çelebi'ye göre ise ölünceye kadar Mahmud Paşa'nın Hasköy'de yaptırmış olduğu medresede öğretimle meşgul olmuştur. Dönemin kaynaklarında Sarica Kemal'in ölüm tarihiyle ilgili bilgi yoktur. *Belâgatnâme* adlı eserini 894'te (1489) tamamladığına göre bu tarihten sonra ölmüş olacağından *Sicill-i Osmânî*'nin verdiği 880 (1475) yılı yanlıştır. Kaynaklarda bir tarikata bağlılığından bahsedilmese de divançesindeki bazı beyitler Mevlevîlik'le irtibatını düşündürmektedir (Walsh, III [1979], s. 404). Bazı nazîre mecmualarında şiirlerinin Kemâl-i Dervîş ve Şeyh Kemal başlığı altında verilmesi de bu ihtimali kuvvetlendirmektedir (Anhegger, bk. bibl.). Sarica Kemal'in divan tertip edip etmediği bilinmemektedir. Latîfî dışındaki tezkire yazarları bir divanı olduğundan

söz etmez. Sehi, Sarica Kemal'in şairliğinden bahsederken gazelde ve meselde eşsiz olduğunu söyler. Latîfî de onun şiirlerini mübalağalı bir şekilde över. Âfî Mustafa Efendi ise devrin şairlerinden beğenildiğini belirtir.

Eserleri. 1. Divançe. İki nüshası mevcuttur (John Rylands Library, Manchester, Turkish Manuscripts, nr. 62, vr. 406^a-436^b; İÜ Ktp., TY, nr. 759, s. 60-90). Kanûnî Sultan Süleyman döneminde derlenen *Pervâne Bey* mecmuasında Sarica Kemal'in çok sayıda gazelinin bulunması eldeki divançelerin onun bütün gazellerini kapsadığını göstermektedir. Âşık Çelebi, "Mahmud Paşa hakkında mersiyeleri vardır ve ekser-i nazmında Mahmud Paşa hakkında izhâr-ı âsâr-ı terbiyetleri vardır" dediğine göre Sarica Kemal'in kasideleri ve divançede yer almayan başka şiirleri de mevcuttur. Bilinen iki nüsha esas alınarak John R. Walsh tarafından neşredilen divançede (bk. bibl.) 146 gazel, bir murabba ve Bergama için yazdığı manzum bir mektup yer almaktadır. Robert Anhegger, J. R. Walsh neşrini *Câmiu'n-nezâir*, *Mecmûatü'n-nezâir* gibi nazîre mecmuaları ve bazı şiir mecmualarıyla karşılaştırmış ve nüsha farklarını göstermiştir. İsmail Ulutaş eser üzerine gramer bakımından bir yüksek lisans çalışması yapmıştır (*Sarica Kemal Divançesi'nin Gramatikal İndeksi*, 1992, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). **2. Belâgatnâme.** Fazlullah el-Hüseynî el-Kazvinî'nin XIV. yüzyıl başlarında yazdığı *el-Mu'cem fi âşâri mülûki'l-'Acem* adlı eserinin Türkçe çevirisi olup iki nüshası bilinmektedir (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1465; Pertsch, s. 254). Âşık Çelebi her ne kadar bu tercümeyle be-

Sarica
Kemal'in
Belâgatnâme
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Kadıze
Mehmed
Efendi,
nr. 354)

